

УДК 930.2: 378.4(477-25)КМА“17”
DOI: 10.18523/2617-3417.2019.2.124-128

о. Мицик Ю. А.

ДВА ДОКУМЕНТИ З ІСТОРІЇ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ XVIII ст.

У публікації подано два документи із фондів Інституту рукописів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, що стосуються історії Києво-Могилянської академії XVIII ст. і до цього часу не були введені до наукового обігу. У супровідному тексті проаналізовано ці документи, наведено невідомі дані щодо біографій вихованців Києво-Могилянської академії.

Ключові слова: Києво-Могилянська академія.

Історія такої установи, як Києво-Могилянська академія (далі – КМА), яка відіграла видатну роль у церковному, науковому і освітньому житті не тільки України, а й всього православного світу, часто привертає увагу істориків. Не можна сказати, що є багато досліджень історії КМА, але регулярно з'являються статті, навіть дисертації, свідченням чого є скажімо робота лєнінградського дослідника Вадима Федотова¹. Негативним фактором, який стримує дослідження, є брак джерел. Війни, пожежі тощо завдали непоправної шкоди джерельній базі.

Однак планомірні й глибокі кверенди – пошуки джерел в архівосховищах – часом приносять важливі знахідки. Так, пошуки в зібраннях Інституту рукописів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ), які ми проводили в 2018 р., призвели до знахідки двох документів, які проливають додаткове світло на історію КМА і на біографії її вихованців.

Першим за хронологією документом є скарга козака Федора Сподулка до гетьмана Івана Скоропадського на «знатнаго міщанина гадяцького» Велецького. Безперечно, мова йде про представників відомого козацького роду Велецьких,

який дав КМА щонайменше вісьмох представників. Оскільки документ не має датування (маємо не оригінал документа, а тогочасну копію), вказівки на ім'я гетьмана, то доводиться орієнтуватися на лаконічні дані в його тексті. Насамперед одна звітка («як одержав син п. Велецького сотництво») дає змогу визначити хоча б приблизно час створення скарги, імена батька й сина Велецьких, про яких ідеться. Отже, претензії автора скарги скеровані проти Василя Велецького (помер у 1721 р.), судді Гадяцького полку, гадяцького наказного полковника й дипломата (гетьман Іван Мазепа послав його до Кримського ханства у 1692 і 1699 рр., до московського князя Михайла Ромодановського у 1711 р.)². Замолоду Василь Велецький навчався в КМА, але, на жаль, детальніше про цей період його життя невідомо. Інший Василь Велецький (син вищезгаданого) (бл. 1680 – після 1737 р.) був саме тим Велецький, який «одержав... сотництво». Він став сотником на підставі відповідного універсалу гетьмана Івана Скоропадського від 21 січня 1719 р. і перебував на цій посаді до 1737 р., був і наказний гадяцьким полковником, брав участь у Північній війні, походах на Кавказ, працював у Кодифікаційній комісії,

¹ Вадим Федотов, *Києво-Могилянская Академия и развитие образования на Украине XVII – первая четверть XVIII вв.* (Авто-реферат дис. канд. ист. наук, Санкт-Петербург, 2018).

² Києво-Могилянська академія в іменах XVII–XVIII ст. Енциклопедичне видання (Київ, 2001), 104–105.

яка розробила законодавчий кодекс Гетьманщини. Як і батько, він навчався в КМА (до 1702 р.), а три його сини (Іван, Володимир та Василь) також здобували освіту в КМА.

Скарга Федора Сподулка є типовим документом епохи і змальовує Велецького-батька з неприхильної сторони. Звичайно, в тогочасних скаргах є чимало недостовірних, але в цьому випадку наведені факти не викликають особливих підозр, і доводиться визнати, що Велецький був здирником, який не зупинявся перед загарбанням козацьких земель і репресіями щодо їхніх власників. Це явище було типовим для Гетьманщини XVIII ст., яка мусила жити за правилами, накинутими кріпосницькою Росією. Так із козацької старшини формувався клас поміщиків...

Скарга засвідчує, що Василь Велецький-батько належав до значного гадяцького міщанського роду, отже не був козаком із діда-прадіда. У ній згадується також село «Синювка», яке в основному належало Велецькому (його надав йому «на ранг» за службу гадяцьким полковим суддею ще гетьман Іван Мазепа у 1709 р.), де жили його піддані і де Велецький-старший загарбав землі Сподулка, щоб округлити свої володіння. Значимо, що нині це село Синівка, розташоване на північ від Гадяча, входить до складу Липоводолинського району Сумської області. По смерті Велецького у 1721 р. гетьман Іван Скоропадський закріпив його за удовою покійного – Степанидою Михайлівною.

Не менш важливим є наступний документ. Тут подано список ченців і послушників Богоявленського Братського монастиря, а також спудеїв класу богослів'я (найвищого класу) КМА. Цей список міститься на шести аркушах паперу (записи йдуть і на звороті аркушів) і є недатованим, бо верхня частина цього рукопису відірвана. Невідомі бібліотекарі датували його 1740–1742 рр., і це датування є цілком правдоподібним. Про це свідчить і почерк, яким написано список, і фактичні дані, про що трохи нижче. Імена й прізвища написані в стовпчик, але задля економії місця ми подаємо їх «вкругову». Ліва колонка має заголовок: «Номеры на присяжных листах». Дані цієї колонки ми пропускаємо. Мається на увазі присяга на вірність цариці Єлизаветі, яку ченці й спудеї давали після її сходження на престол у 1741 р. Тут номерами від 41 до 47 позначені подані групи осіб (номер стоїть коло кожного прізвища). Слід зазначити, що писар був або росіянином, або зрусифікованим українцем і патронімічні прізвища передавав на російський копил. Так, замість Іваненка зазначено Іванов, замість Василенка – Васильев тощо.

Спочатку йде перелік ієромонахів. Оскільки тоді викладачами КМА могли бути тільки священнослужителі, то вони були й викладачами. Відкриває список Парфеній Шавула, який був також намісником монастиря. У енциклопедичному довіднику КМА цього імені не знаходимо. Водночас є дані про трьох Шаул (родичі). Вони навчалися в КМА в 30–40-х роках XVIII ст. Можливо, згаданий Парфеній був їхнім родичем, але це потребує документального доведення. Серед інших ієромонахів зазначимо декількох. У першу чергу це Симон Тодорський (1701–1754) – лінгвіст, педагог, майбутній архієпископ Псковський, Ізборський і Нарвський. Після тривалого перебування в університетах Західної та Центрально-Східної Європи він у 1738 р. повернувся до Києва і викладав давньоєврейську, німецьку та грецьку мови і очолив цілу плеяду вчених. 31 травня 1742 р. в КМА було отримано ухвалу синоду, на підставі якої він мав негайно від'їхати до Москви (в Україну він уже не повернувся). Отже, список не міг бути складений пізніше весни 1742 р. Далі йде учень С. Тодорського – Варлаам Лящевський (1704–1774) – мовознавець, професор, потім архімадрит і ректор московської Слов'яно-греко-латинської академії. Він теж вчився за кордоном, а повернувшись до КМА у 1739/1740 навчальному році, став викладати риторику та піїтику, після від'їзду Тодорського – грецьку і давньоєврейську мови. Сильвестр Добриня (1712–1767) – викладач і архімадрит. Приблизно таким самим був життєвий шлях Варлаама Іваницького (1704–?), Тита Русичевського (1709–?), Іоїля Врублевського (1709–1744), Діонісія Мужиловського, хорвата Євстахія Скерлетова, який став викладачем у КМА (у класі синтаксими) в 1742 р., отже список не міг бути укладений раніше цього терміну. Імена інших ієромонахів переважно не відомі дослідникам або їхні носії були в той час ще студентами (як-от Гавриїл Данилевич, котрий став викладачем у 1744 р.). Нижче згадується архімадрит Братського монастиря Сильвестр Кулябка (1704–1761), філософ, педагог, який пізніше став ректором КМА, архієписком Петербурзьким і Шліссельбурзьким. Далі йде перелік послушників у монастирських володіннях: села Борщагівка, Мостища, Мотовилівка. Завершується список студентами класу богослов'я, 3-поміж яких бачимо насамперед Григорія Кониського (1717–1795), який відзначився як письменник, проповідник, філософ. Він викладав у КМА ще в 1745/1746 навчальному році, потім прийняв чернечий постриг під іменем Георгій, викладав у КМА і став її ректором, пізніше єпископом

Мстиславським, Оршанським і Могильовським. Не менш славні Тихон Софонович, Петро Падуновський, Григорій Слонимський. Перший після закінчення цього класу у 1743 р. прийняв чернеций постриг під іменем Тимон і почав викладати в КМА. Другий став ченцем у 1743 р., був ректором Харківського колегіуму, організатором шкіл у Сербії. Третій прийняв постриг у 1744 р. під іменем Гедеон і став викладачем і письменником. Павло (в чернецтві Парфеній) Сопковський закінчив КМА в 1744 р., став ченцем і викладачем, потім – єпископом Кексгольмським і Ладозьким. Григорій Гиновський закінчив КМА у 1743 р., став ченцем під іменем Гавриїл, потім викладав у ній та Переяславському колегіумі. Павло Подгурський (у чернецтві Патров) вчився в КМА у 1736–1738 рр., у 1744 р. прийняв постриг. Стефан Савицький закінчив КМА у 1738 р., а у 1742 р. став проповідником при дворі цариці Єлизавети. Григорій Стринджа закінчив КМА у 1743 р., став священником. Іван Чишкевич по закінченні КМА став викладачем у Новгородській семінарії, КМА. Постригся в ченці у 1748 р. під іменем Ігнатій, став ієродияконом і викладав у Троїцько-Сергієвій семінарії. Іван Звіряка (двоюридний брат Г. Сковороди) закінчив КМА, став ченцем під іменем Юстин, був керівником друкарні Києво-Печерської лаври, ігуменом. Петро Жуковський закінчив КМА і став військовим канцеляристом Генеральної військової канцелярії. Іван Кршеменецький (Кременецький) по закінченні КМА став викладачем, ігуменом. Іван Лятошевич, закінчивши КМА, постригся в ченці у 1748 р. під іменем Іраклій, став викладачем, ігуменом. Можливо Герасим Кувечинський (Кувечинський) є братом Антоніна й Павла Кувечинських, які вчилися й викладали в КМА у 30–40-х рр. XVIII ст. Данило Галяховський по закінченні КМА став викладачем і бібліотекарем. Решта прізвищ невідома дослідникам, але сам факт навчання цих спудеїв у найвищому класі КМА зайвий раз засвідчує рівень освіченості українського суспільства у XVIII ст.

Враховуючи значення цих документів, наводимо їхній текст у додатку згідно з правилами к. ф. н. Ярослава Дзири¹. Додамо, що пропущені фрагменти через якісь дефекти документа позначені таким чином: [...], а нерозбірливі – (...)*. Окремі прізвища в тексті закреслено, і ці слова ми підкреслили.

¹ *Літопис Самовидця* (Київ, 1971), 40–42.

№ 1

Не раніше 1716 р. Скарга Федора Сподулка до гетьмана Івана Скоропадського

«Ясневелможний мсці пне гетмане, премлстивійший мой пне и великий добродію,

С кривавоплачливими слезами падши до поважних стоп вших пнских ускаржаюся на пна Велецкого, знатнаго міщанина гадяцкого, в способ такий, же терплю незносний кривди чрез пят рок от него. Жив я совокупне з его подданими в селі Синювци на своем власном кгрунті в козацкой тяглости и там же близ села мав лісок на островку и вода обышла кругом, которий барзе п. Велецкому понравився знат, же его ради заочне говорил бувало на мене: когда б пойшов той мужик из села, то б сей кгрунтник оста[...]. Потом почав мні причини завдават, турбовався я и з его подданым за тот же менений кгрунтник, бо дідовщина моя и я, откупив у подданого его, и за тое п. Велецкий уступивши, правовалис перш ми пред велможностью вашею в Гадячом под час там бытности вашей. В котором праві видан був декрет от велможности вшой пнской мні, жеби п. Велецкий все забранное мні привернул и діла до мене ні в чом не мав. По котором декреті малое число привернул и от того часу враждовав на мене неприятелско. Первое приказал всім селянам, абы статку моего не приймали в череду, як же чрез два літа и страждав в дому, держачи статок. Другое, нюс я на квартиру салдатам обід мимо п. Велецкого двор, где казав узяти мене без жадной причини и дав шестдесят кийов, так и отпустил, а то того ради, жеби я все покинувши, пойшов из кгрунта своего. Третее. Як одержав син п. Велецкого сотництво, так же казав п. Велецкий из моей господи узяти мене и обнаживши, тилко в одной сорочци усадивши у комору держали, морячи голодом двое суток зимняго часу и, отпускаючи, грозив як быти мав за сее мене до суду притягат, то дав я тебе прошлого шістдесят кийов. а тепер шістсот кажут дат, то намніти которого не покулеш (?) ніколи. И того я боячис, мусів все покидавши, увиходит в другое село Подулки одной ночи и, набравши возок худубки, поїхав був потаємним способом. Того дочувши, п. Велецкий послав за мною у погоню и нагнавши мене в лузі, отбивши от воза, зовсім завернули худобу мою, а мене, ловлячи, загнали у воду когда б не спася водою от рук их, то не чаяв уже жив бути. И на завтрашний день, шукаючи мене, не минаючи жадного двора, трусил все Подулки, где я схоронився. Тилко же

Бжиєю помістю захищен, [не] найшли там мене. Так вже на худобі моєй послідней в до[мі] все разоривши до найменшого, збытковали и заказ(?) сей мой (?) всім людям, абы жоні моєй з дітми ніхто и куска хліба не давал, од чого не стерпівши и жона, абы от голоду помират, побравши дітей на саночки та до села, где я сховався Подулок увойшла. А я, утікши оттуль до Глухова у другий раз супліковал велможности вшей и одержал я до п. Велецкого універсал, аби всю разоренную мою худобу пополнил, по яком он, п. Велецкий, не привернув нічого и в третій раз супліковал велможности вшой, так злічили велможност ваша на суд енералний и по роспросі наказав и сказав суд, иж бы привернул худобу мою, яко ж на суд и полічився под клятвою п. Велецкий исполнит. Когда ж пришло привертат, тилко малое число отдав, а то вся худоба за ним залягает и кгрунтом в его селі не попускает владіти. Еще и хвалится: тилко би вловити мене, то конечно до смерти убыти. Чого ради не смію до кгрунта и навітатис. А в сих числех послав синька девяти літ до мененного ліска, довідуючис чи зборонят аби сухих на возок дровец назбират, где повідивши, хьлопца мое[го] прибили не по християнски и остатнего коня взяли. Яких я, дознавши неискazanних от него бід супліковал в сей пост пред Рождеством до велможности вашей так и затерялас супліка гдесь. Прето тепер вторично прошу увідавши мою крайнюю нужду, блговоліте от боку своего панского оборонний с канцелярії видат мні універсал, любо то за срокгостю его нілзя мні на своем кгрунті жити, же смерти хочет предат мя, хочай жеб в другом живучи селі, погибаючи в крайней нищети, поволно мні було своїм кгрунтом владіти без жадного препятія и продат, жеби не перепоновав, когда случай укажет. О якую млст крайною слезне просячи, доживотне Гсда Бга долженствую блгать.

Велможности вашей пнскої премилостивійшаго моего добродія посліднійший раб и подножок, Федор Сподулок Гадяцкого уезду»¹.

№ 2

1742 рр. – Відомість про ченців та спудеїв КМА (чернетка)

«[...Богоявленского братского учи]лищного мнстря.

Иеромонахи

[Наміс]тник Парфений Шавула (нідкреслене закреслено. – Ю. М.)

[...ат] учитель филозофеи
намісник Парфений Шавула

Симон Тодорский, Варлаам Лашевский, Силвестр Добриня, Варлаам Иваницкий, Тит Русичевский, Дионисий Мужилковский, Иоил Врублевский, Иоанникий Медзюховский, Афанасий Грибовский, Феофилакт Григорович, Феодосий Козелский, Инокентий Гроговец, Киприян Пясецкий, Афанасий Сокальский, Евстафий Скерлетов, Пафнутий Синкевич, вдовой сщеник Стефан Костянтинов

Итого 18.

Иерод[иакон] Иоил Врублевский

Антоний Леонтович, Гавриил Данилевич, Феодот Ветушинский, Арсений Сергиевич, Иларион, Лаврентий Амовский, Арсений Иванов, Феофил Филипов, Иоил Вр[ублевский]

Итого 9.

Монахи

Израил Велебницкий, Филарет Петров, Иустин Копистенский, Исайя Булінский, Дорофей Тимошевский, Евстратий Брусинов, Никифор Гупчинский, [...]хаж [...], [...]цераградский, [...Ила]рион Авраменко, [...]лита Иосиф Барановский

Итого 11.

Маестности оного Братского училищного монастыря

села Мостищ священник Феодор Рубанович, иерей Стефан Константинов, дячок Михайла Шаулкович

Итого 2.

Того ж мнстрыя архимандрита Силвестра Кулябки служители

Федор Михайловский, Гаврило Сидоренко, Павел Васильев, Ефрем Ситш[...], Василей Иванов служит[...], Евсевий (?)

Итого 5.

[...Ми]хайло Степанов, Никита Григорьев, Николай Рымар, [...]рофим Рымар, Андрей Рожковой, Андрей Сулима, Василей Степанов, Мирон Максимов, Петр Максимов же, Мирон Пожаревский, Ефим Иванов, Наум Петров, Иван Васильев, Данило Лазарев, Михайло Филипов, Михайло Кирилов, Захар Лаврентьев, Никифор Зиновьев, Василей Новак, Михайло Степанов, Максим Петров, Максим Максимов, Андрей Степанов, Василей Андріев, Осип Никола[ев], Кирило Глухой, Павел Григорьев, Осип Коваль, Семен Антропов, Семен Федоров, Роман Микитин, Лукьян Федоров, Андрей Михайлов,

¹ ІР НБУВ. Ф. І, № 51224, тогочасна копія.

Василей Климов, Петр Миронов, Яков Алексієв, Гаврило Иванов, Семен Стецкий, Василей Скибинский, Павел Васильев, Никита Павлов, Семен Марков, Антон Сохнов, Ефим Веремієв, Степан Ефимов, Ярмолай Ефимов, Алексій Иванов, Яков Алексієв

25

[...]Степанов, Александр Яковлев, Каленик Иванов, Яким Михайловский, Михайло Степанов, Петр Богданов, Лаврен Михайлов, Мартын Кишка, Яков Максимов, Трофим Михайлов, Степан Данилов, Петр Василиев, Михайло Василев, Тимофей Исаев, Максим Тимофеев, Максим Давыдов, Максим Тимофеев, Павел Осипов, Борис Федоров, Василей Иванов, Федор Алексієв, Яков Тимофієв, Кирило Пантелеймонов

24

Иван Петров, Иван Павлов, Алексій Кузмин, Иван Николаев, Ефим Федоров, Афанасей Кравченко, Иван Григорьев, Лаврен Афанасьев, Тимофей Боровой, Казма Григорев, Иван Герус, Демьян Илин, Иван Мовчан, Афанасей Зеленский, Иван Максимов, Степан Матвеев, Давыд Сабалташенко, Дмитрей Сулименко, Кирила Повчошенко, Федор Середенко, Харитон Пятенко, Иван Микитенко

22

[...Пя]тницкой служител Михайло Сит[...] дине (?)

Послушники

Семен Семенов, Григорей Михайлов, Кирилла Михайлов, Исак Михайлов, Степан Иванов, Григорей Пантелеймонов, Артемей Григорьев, Остап Лазарев

Села Мотовиловки жителя

Петр Михайлов, Павел Исаков, Григорей Юрьев, Исая Яковлев

Села Борщоговки

Тимофей Мирочник

16

Итого 125

Того ж (...) ученики (...)*

Школы богословия

Тимофей Александров, Петр Падуновский, Данило Галяховский, Григорей Стринжа, Григорей Коньский, Григорей Сломенский, Яков Волньский, Семен Горшковский, Тимофей Медицкий, Григорей Гиновский, Андрей Заванский, Иван Салванский, Иван Городиский, Павел Сопковский

14

[...Паве]л Подьгурский, [...]ансил Глабеда Грабена, Петр Опрозовский, [Васи]лей Дубницкий, Василей Блавацкий, Иван Звіряка, Федор Данилевский, Тихон Софонович, Иван Лятошевич, Иван Кршеменецкий, Иван Акридрский, Петр Жуковский, Иван Чишкиевич, Иван Белаяскік Белекsevич, Федор Леонтъев Леонтович, Андрей Рембалович, Иван Рогодзьницкий, Стефан Савіцкий, Гавриил Шкрипа, Иван Рокошинский, Герасим Кувічинский, Семеон Прокопович

23

Итого 37»¹.

¹ IP НБУВ. Ф. I, № 59572, чернетка (?).

Bibliographic References

Fedotov, Vadim. *Kievo-Mogilyanskaya Akademiya i razvitie obrazovaniya na Ukraine XVII – pervaya chetvert' XVIII vv. Avtoreferat diss. n soiskanie uch. stepeni kand. ist. nauk. Sankt-Peterburg, 2018.*

Kyievo-Mohylianska Akademiia v imenakh XVII–XVIII st. Entsyklopedychne vydannia. Kyiv, 2001.

Litopys Samovydtzia. Kyiv, 1971.

Institut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. F. I, № 51224, № 59572.

Rev. Yurii Mytsyk

TWO DOCUMENTS ON THE HISTORY OF THE KYIV-MOHYLA ACADEMY IN THE EIGHTEENTH CENTURY

This publication presents the inventory of the documents related to the history of the Kyiv-Mohyla Academy in the eighteenth century. The documents are from the collection of the Institute of Manuscripts of the National Library of Ukraine named after V. Vernadsky, and have not been introduced so far into the scholarly circulation. The accompanying text provides an analysis of these documents and introduces the unknown data on the biographies of the students of the Kyiv-Mohyla Academy.

Keywords: Kyiv-Mohyla Academy.

Матеріал надійшов 23.01.2019